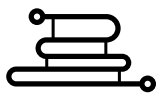

Biblioteka
INCUS

TIM press

Biblioteka

INCUS

O glupanima, idiotima i glupim idiotima

Zašto je važno kritički promišljati

II. dopunjeno izdanje

Lars Fr. H. Svendsen

Naslov izvornika

Dumhet, idioti og dumme idioter

Hvordan du bør tenke selv og sammen med andre

© **Lars Fr. H. Svendsen**

Prvi objavio Kagge Forlag AS, 2024

Hrvatsko izdanje objavljeno je u dogovoru s Oslo Literary Agency

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

ISBN 978-953-369-071-1

Objavljivanje ove knjige financijski je potpomogla
NORLA, Norwegian Literature Abroad

Lars Fr. H. Svendsen

O glupanima, idiotima i glupim idiotima

Zašto je važno kritički promišljati

II. dopunjeno izdanje

S norveškoga preveo
Mišo Grundler

Zagreb, 2026.

SADRŽAJ

Predgovor II. izdanju	7
Uvod	9
I. Široka paleta gluposti	15
II. Glupost – stanje praznoglavosti	25
III. Idiotizam – loše razmišljanje	41
IV. Glupi idiotizam – spoj nepromišljenosti i lošeg razmišljanja	57
V. Jesu li konzervativci glupi, a radikali idioti?	81
VI. Je li glupost naša budućnost?	87
Dodatak: Idiotizam filozofije	91
Dodatak 2: Glupi idiot u Bijeloj kući	101
Zahvale	111
Bilješke	113
Literatura	123
Kazalo imena	131
O autoru	133

*Kad ste mrtvi, ne znate da ste mrtvi.
Samo je drugima bolno i teško.
Isto je i kad ste glupi.*

Ricky Gervais

PREDGOVOR II. IZDANJU

Zašto pisati knjigu o gluposti i idiotizmu? Kao što je poznato, filozofi obično radije teže k mudrosti. Ova knjiga ima skromniju ambiciju: naime, teži k smanjenju količine gluposti i idiotizma u našim životima. Prije svega, polazna je misao da je onaj tko želi steći mudrost ne uzimajući u obzir vlastitu sklonost gluposti i idiotizmu u neposrednoj opasnosti da i sam postane glupi idiot.

Dakako, i sâm sam kriv za mnogo gluposti i idiotizma, ali široka paleta bahatih, glupih idiota na društvenim mrežama bila mi je posebna inspiracija. Na osobnoj razini, jedan bliski prijatelj i ja postupno smo postajali sve veći stranci jedan drugome kako se on sve više zaplita u bizarni svijet teorija zavjere. Ako izgubimo iz vida zajedničku stvarnost, gubimo temelj za smislen dijalog. Razum nas spaja, a nerazumnost razdvaja. U tom smislu, u osnovi ove knjige leži znatna doza ozbiljnosti. Istodobno, valja dodati i da su ljudska glupost i idiotizam teme koje bude humor. Često sam se smijao tijekom pisanja, a nadam se da će se smijati i čitatelji.

Riječ je o želji da budemo promišljeni u svijetu, u vlastitom životu i životima drugih. Filozofija je istodobno i zasebna disciplina i nešto općeljudsko, a cijeli moj spisateljski opus posvećen je pokušaju da pokažem kako se ta disciplina bavi pitanjima koja su važna za sve nas. Glupost i idiotizam općeljudski su fenomeni. Poenta knjige nije

samo osvijestiti tuđi idiotizam nego ponajprije vlastiti. Svi smo mi dio tog lošeg društva.

Unatoč tomu, čini se da je količina gluposti, idiotizma, a posebice glupog idiotizma eksplodirala u javnom prostoru, predvođena ponajprije čovjekom koji jasnije nego itko drugi utjelovljuje glupi idiotizam: Donaldom Trumpom. Sličnih likova ima i u mnogim drugim zemljama, iako u skromnijem formatu. U budućnosti smo osuđeni na život u novoj političkoj stvarnosti sve snažnije polarizacije i populizma, u svijetu u kojem se čini da u sve manjoj mjeri slušamo jedni druge, da smo sve manje otvoreni za činjenicu da zapravo moramo surađivati kako bi ovaj planet i dalje bio pogodan za život. Stoga bi svatko od nas trebao barem pokušati suzbiti vlastitu aroganciju, uskogrudnost, tvrdoglavost i površnost. Moramo početi od toga, itekako svjesni da je to posao koji nikada nećemo dovršiti.

Ski, ožujak 2025.

Lars Fr. H. Svendsen

UVOD

Ja sam glup. I vi ste glupi. K tomu sam i idiot. Kao i vi. Povremeno smo čak glupi idioti. Moja glupost i idiotizam ne tiču vas se koliko vaši vlastiti. Idiot s najvažnijom ulogom u vašem životu onaj je koji vas svako jutro gleda iz ogledala. Ovim esejom želim vas potaknuti da se osvrnete i na vlastitu glupost umjesto da je samo primjećujete kod drugih, premda je i tu ima u izobilju.

Izraze „glup“ i „idiot“ najčešće upotrebljavamo za druge ljude, iako tu i tamo znamo ocijeniti mlađu verziju sebe kao potpunog idiota. Katkada do te samospoznaje dođemo brzo, često nam treba dugo vremena, a u pravilu do toga ne dođemo nikad. Ovo je svojevrsni priručnik za samopomoć uz poneke – doduše vrlo općenite – savjete kako da ne postanete preveliki glupani ili idioti.

Poticaj za pisanje ove filozofije gluposti dobio sam promatrajući ponašanje mnogih ljudi na društvenim mrežama. Mnogo je lošeg razmišljanja i s time povezanog ponašanja u optjecaju. Idioti imaju tendenciju isticati se pa je lako precijeniti opseg gluposti i idiotizma. Bilo kako bilo, materijala ima napretek.

Ljudska glupost ima malo granica, ako ih uopće ima. Britanski pisac Terry Pratchett (1948. – 2015.) ističe: „Kad biste u nekakvoj spilji postavili znak na kojem piše *Prekidač za smak svijeta. Ne diraj.*, boja se ne bi niti stigla osušiti, a neki bi idiot već pritisnuo taj prekidač.“¹ Većinom

nismo toliki idioti, ali *neki* ipak jesu. Svi mi znamo biti strašno glupi, no kod nekih je ljudi ta karakteristika toliko izražena da ih definira iznad svega.

Svi smo glupi jer je glupost neraskidivo povezana s našom sposobnošću razmišljanja. „Glupost“, kako je ja shvaćam u ovom eseju, jest nedostatna upotreba sposobnosti razmišljanja, dok je „idiotizam“ znak loše upotrebe te sposobnosti. Izrazi „glupost“ i „idiotizam“ povezani su s *manama* zbog kojih vas se može s pravom kritizirati, a ne s nedostacima nastalim zbog okolnosti izvan vaše kontrole. Ja se obraćam ljudima s „normalnom“ ili višom razinom funkcionalnosti. Dakako, često se možemo zapitati jesu li ljudi koji ostavljaju komentare na internetu na „normalnoj“ razini kognitivne funkcionalnosti, a problematično je i odrediti što je unutar granica te „normalnosti“, a što izvan njih, no u tu se raspravu sada neću upuštati.

S druge strane, bavit ću se visokointeligentnim ljudima, koji se svejedno mogu kvalificirati kao glupi i idioti. Čak i ako ste sposobni izvoditi matematičke bravure ili ste vodeći stručnjak za razvoj novog lijeka protiv raka, svejedno u mnogim drugim područjima možete biti glupi kao noć ili potpuni idioti. Štoviše, bit ćete skloniji tome jer zbog sposobnosti u jednom području stječete neutemeljeno uvjerenje da briljirate u svim drugim područjima. Upoznao sam priličan broj ljudi koji se diče visokim kvocijentom inteligencije. Zajednička je crta tih ljudi da ne ostavljaju dojam pretjerane pameti. Često su to ljudi koji nisu postigli ništa značajno. Dakako da ima ljudi koji imaju visok IQ, pametni su i uspješni, no ti se ljudi bave mnogo važnijim stvarima od vlastitog IQ-a.

Svi radimo idiotarije. Nisam jedini koji se zapitao zašto nisam dvaput provjerio jesam li skinuo osigurače prije nego što sam presjekao kabel za napajanje. U takvim

slučajevima svijet vam smjesta daje povratnu informaciju da to baš nije bilo pametno. U pravilu sve prođe razmjerno dobro i istu pogrešku ne ponovite, bar ne tako skoro. No ne prođe uvijek sve dobro, a takozvana „Darwinova nagrada“ zabavlja druge čak i kad se, ma koliko to bilo tragično, dodjeljuje ljudima koji su dali svoj mali obol evoluciji i uklonili se iz genetskog bazena tako što su poginuli ili ostali sterilni na spektakularno glup ili idiotski način. Među favoritima za tu nagradu jedan je kanadski odvjetnik koji je želio dokazati kako je određeni tip prozorskog stakla nemoguće razbiti pa se svom snagom zaletio u prozor na 25. katu. Staklo se nije razbilo, no taj odvjetnik nije provjerio može li okvir koji drži prozorsko staklo izdržati težinu njegova tijela – ispostavilo se da ne može pa je zalijetanjem izbio staklo iz okvira. Nije iznenađenje da su muškarci dobitnici te neslavne nagrade u 90 % slučajeva.

Povratna informacija od svijeta može doći i u obliku rezultata nekog ispita. Kad ocjenjujete odgovore na ispitima, nerijetko naiđete na odgovore studenata koji nisu upoznati s materijom, a svejedno pokušavaju riješiti ispit najbolje što znaju. Tako je, recimo, jedan student koji je trebao objasniti razliku između nasumične istinite generalizacije – na primjer, da svi studenti u posljednjoj klupi nose bijele majice – i fizikalnog zakona, odgovorio da je razlika u tome što „fizikalne zakone u Norveškoj donosi kralj“. Kad ocjenjujete takav ispit, malo se nasmijete, počesete se po glavi i pokušate shvatiti na koji je način taj student razmišljao, a potom se nasmijete još više kad shvatite što se zbivalo u toj glavi: u tom slučaju taj student nije razlikovao fizikalne zakone od zakonskih akata.

Ovaj esej malen je doprinos filozofskoj disciplini koja se naziva epistemologija vrline. Riječ „epistemologija“

složenica je sastavljena od grčkih riječi *episteme* (spoznaja, znanje, uvid) i *logos* (razum, nauk). Drugim riječima, nauk o spoznaji. A „vrlina“ je pak prijevod grčkog pojma *arete*, koji označava izvrsnost. Etika vrline je stoga nauk o izvrsnosti čovjeka kao djelatnog bića. Epistemologija vrline je, u skladu s time, nauk o izvrsnosti spoznajnog bića. Ovaj esej opisuje neke razloge kako i zašto doživljavate neuspjehe kao spoznajno biće. Svojstva poput bahatosti, uskogrudnosti, tvrdoglavosti, neprijemčivosti za argumente, nedostatka volje i sposobnosti za priznavanje pogrešaka, površnosti i nemarnosti pridonose tome da neka osoba teže dolazi do razumnih shvaćanja. Ako želite biti barem umjereno razboriti, ta svojstva u sebi trebate aktivno prepoznavati i suzbijati.

Immanuel Kant (1724. – 1804.) razlikuje „slabosti“ i „bolesti“ duha te smatra da između njih postoji kategorička razlika.² Ja bih rekao da je riječ o prijelaznom stanju: kada „slabosti“ duha postanu dovoljno radikalne, možemo ih nazivati bolestima. Kad se, primjerice, upustite u raspravu s ljudima sklonim teorijama zavjere, često je nejasno s koje se strane te granice oni nalaze, a u nekim je slučajevima neizbježno zaključiti: to nije ni glupost ni idiotizam nego jednostavno luđaštvo jer ti ljudi izlaze iz svih razumnih standarda ljudske racionalnosti. Idiotizam je po mojem mišljenju poput muholovke. Previše sam sati života potrošio na *web*-stranicama posvećenim apsurdnim teorijama zavjere o svemu i svačemu ili pak krajnje suludim savjetima za alternativno liječenje. Nisam zbog toga postao ništa pametniji, ali me je nedvojbeno dobro zabavilo.

Netko bi sada mogao reći da one koji imaju drukčije mišljenje od mene etiketiram kao glupe, što bi bilo glupo od mene jer bih time argumentirao *ad hominem* i napao

zavjere, shvaćene kao tajno udruživanje ljudi s ciljem da postignu nešto što ne bi postigli otvorenim djelovanjem, korištenjem demokratskih sredstava ili slično. Međutim, teoretičari zavjere obično dovode teorije zavjere na vrlo loš glas jer postupaju na način koji krši većinu standarda racionalnog prikupljanja znanja. Stoga je izraz „teoretičar zavjere“ postao svojevrsna ljaga.

Epistemološki tvrdoglava osoba probire dokaze i prihvaća samo one koji idu u prilog njezinu uvjerenju a odbacuje sve one koji to uvjerenje pobijaju. Takva osoba također odbacuje dokaze koji podupiru suprotstavljeno uvjerenje, a naglašava dokaze protiv njega. Epistemološki tvrdoglavac ne mari za to koje uvjerenje na svojoj strani ima najviše dokaza. Najviše dokaza ne znači nužno da je neko uvjerenje istinito, ali znači da imamo najviše razloga *vjerovati* da je istinito. Umjesto da uvjerenje formira na temelju dokaza, epistemološki tvrdoglavac usmjeravat će dokaze na temelju svojeg uvjerenja.

EFEKT DUNNING-KRUGER

Neznalica često brka svoje neznanje sa spoznajom. Oni koji znaju malo o nečemu lako pomisle da znaju puno. Stvar je u tome da znaju toliko malo da nisu svjesni ograničenja svojeg oskudnog znanja. Njihova je nekompetencija toliko velika da je nisu sposobni prepoznati. Oni koji znaju najmanje, najlošije procjenjuju vlastiti nivo znanja. K tomu, toliki su neznalice da ne znaju procijeniti niti tuđu razinu znanja. Zato su skloni povjerovati da o nekoj temi znaju jednako kao stručnjaci. Neznalica neće samo precijeniti vlastito znanje nego će i podcijeniti tuđe. Naprosto ne prepoznaje razliku u količini znanja. Sjetite se samo

priučenih epidemiologa iz doba pandemije koronavirusa koji su smatrali da njihove kod kuće sklepane analize pobijaju radove statističara Zavoda za javno zdravstvo.

Ako pitate ljude koliko su umješni u logičkom rezoniranju, većina će precijeniti svoje sposobnosti, ali najviše će se precijeniti upravo oni najlošiji. To se naziva efekt Dunning-Kruger, prema dvojici psihologa koji su taj fenomen metodički opisali, iako sama ta ideja potječe iz starije filozofije.⁸³ Osnovna ideja predstavljena je još u Platonovim ranim dijalozima, u kojima Sokrat ističe kako njegovi sugovornici nemaju uvid u vlastiti nedostatak uvida. Delfijska je proročica ustvrdila da je Sokrat najmudriji čovjek u Ateni baš zato što je on, za razliku od svih onih koji misle da su mudri, barem svjestan da nije mudar.⁸⁴ Sokrat se pokazao mudrijim od svojih sugovornika jer je bio svjestan svojih ograničenja. Jedan student preddiplomskog studija filozofije nije shvatio poentu kad je na ispitu napisao: „Sokrat je znao da je glup kao noć. Zato je rekao: ‘Mudar je onaj tko ništa ne zna.’“ Dakako da nedostatak znanja nije isto što i mudrost, ali znanje da ne znamo početak je mudrosti. Danas, baš kao u Sokratovo doba, nedostaje tog uvida u vlastito neznanje.

Charles Darwin (1809. – 1882.) ističe na početku *Podrijetla čovjeka* (1871.) da neznanje češće pridobije povjerenje nego znanje.⁸⁵ Što više znate o nečemu, to bolje shvaćate koliko toga *ne znate*. Započevši studij filozofije, bio sam u zabludi da shvaćam bit Kantove filozofije. Kad sam nekoliko godina poslije pisao doktorsku disertaciju na tu temu, mogao sam ustvrditi da sam samo polovično shvatio. Danas bih tu procjenu još jednom prepolovio. Možda ću u nekom trenutku doći do zaključka kako ne shvaćam ama baš ništa. Ipak, svjestan sam da danas shvaćam mnogo više nego kad sam bio mladi student. Razlika

je u tomu da sam sada bolno svjestan koliko malo toga razumijem.

Riječ je o svojevrsnom obrnutom „sindromu uljeza“: Dok se osoba koja pati od sindroma uljeza osjeća neadekvatnom unatoč solidnoj kompetenciji, efekt Dunning-Kruger pripisuje se osobi koja sebe smatra stručnjakom unatoč razvidnoj nekompetenciji. Valja reći da mnogi koji pate od sindroma uljeza i *trebaju* imati takav osjećaj iz jednostavnog razloga što zaista nisu toliko kompetentni kao što drugi misle. U principu, previše se ljudi *ne* osjećaju uljezima. Neki se bezrazložno osjećaju kao uljezi, ali mnogi s pravom imaju taj osjećaj. A onaj tko zaista pati od tog sindroma neće smatrati da je procjena sebe kao uljeza pogrešna.

Efekt Dunning-Kruger očituje se u mnogim područjima. U jednom istraživanju provedenom među studentima koji su pisali ispit i sudjelovali u debati pa nakon toga bili zamoljeni da procijene vlastitu uspješnost, pokazalo se da su se oni s najlošijim rezultatima najviše precijenili.⁸⁶ Nisu se nužno hvalili vlastitim postignućima, nego su jednostavno znali toliko malo da nisu shvaćali koliko su daleko od upotrebljivog standarda.

I moje iskustvo nakon tri desetljeća predavanja na fakultetu potkrepljuje te zaključke. U gotovo svakoj skupini studenata naći će se netko tko ima strahovito slabo znanje, ali vjeruje da shvaća bolje od svojih kolega pa gnjavi druge studente svojim „poučcima“. Takvi studenti k tomu smatraju da znaju više o određenoj temi nego što se uči na predavanjima. Isti fenomen uočljiv je i na većini radnih mjesta, a pogotovo u raspravama na društvenim mrežama. Na radnom mjestu takvi će pojedinci, ako im se kaže da njihovi rezultati nisu na razini standarda, obično objasniti kritiku time da ih šef ne voli ili nešto slično jer

- 116 Arthur Schopenhauer, *Gespräche*, Friedrich Frommann Verlag Günther Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt, 1971., str. 127.
- 117 Martin Heidegger, *Aus der Erfahrung des Denkens (1910–1976)*, *Gesamtausgabe Band 13*, Klostermann, Frankfurt a. M., 1983., str. 81. U vlastitoj kopiji ovog teksta, Heidegger je dodao, čisto da se zna, da ta primjedba nije osobno usmjerena (str. 254). Da jest, pokazao bi trunku samosvijesti.
- 118 Ne tvrdim da nije bilo inteligentnih nacista, jer očigledno ih je bilo, uključujući i Heideggera, ali sama ta ideologija temelji se na potpuno idiotskim uvjerenjima o rasnoj nadmoći, okultizmu itd.
- 119 Mnogo je istraživanja posvećeno mjeri u kojoj je Heideggerov odnos s nacizmom duboko prodro u njegovo razmišljanje i nije bio samo neka vrsta nesretne stranputice u njegovoj filozofiji, već je potpuno integriran u nju. Najtemeljitija obrada ove teme može se pronaći kod Richarda Wolina, *Heidegger in Ruins. Between Philosophy and Ideology*, Yale University Press, New Haven, 2022.
- 120 Za pregled različitih filozofskih perspektiva o rasizmu, kao i bilješke o mjestima rasizma u razmišljanjima niza filozofa, vidjeti npr. Naomi Zack (ur.), *The Oxford Handbook of Philosophy and Race*, Oxford University Press, Oxford, 2017.
- 121 Michael Walzer, *Thinking Politically: Essays in Political Theory*, Yale University Press, New Haven, 2007.
- 122 Dio njegovih tekstova o pandemiji sakupljen je u Giorgio Agamben, *O ljudima i leminzima. Misli o politici, demokraciji i epidemiji*, prev. Hana Klak Ustolin, TIM press, Zagreb, 2023.

LITERATURA

- Agamben, Giorgio, *O ljudima i leminzima*, prev. Hana Klak Ustolin, TIM press, Zagreb, 2023.
- Alvesson, Mats, André Spicer, „A Stupidity-Based Theory of Organizations“, *Journal of Management Studies* 7/2012.
- Arendt, Hannah, *Eichmann u Jeruzalemu: Izvještaj o banalnosti zla*, prev. M. Paić-Jurinić, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2020.
- Arendt, Hannah, *Life of the Mind: Thinking*, Harcourt Brace & Company, San Diego/New York/London, 1977.
- Arendt, Hannah, *Essays in Understanding, 1930–1954: Formation, Exile, and Totalitarianism*, Schocken Books, New York, 1994.
- Arendt, Hannah, Joachim Fest, *Eichmann war von empörender Dummheit. Gespräche und Briefe*, Piper, München, 2011.
- Aristotel, *Politika*, prev. T. Ladan, Globus, Zagreb, 1988.
- Aristotel, *History of Animals*, i *The Complete Works of Aristotle, Vol. 1*, (red. Jonathan Barnes), Princeton University Press, Princeton NJ, 1985.
- Aristotel, *Metafizika*, Prvo kolo, druga knjiga, prev. T. Ladan, Signum, Zagreb 2001., 980a, i *The Complete Works of Aristotle, Vol. 2*, (red. Jonathan Barnes), Princeton University Press, Princeton NJ, 1985.
- Atwood, Margaret, „Your Feelings Are No Excuse“, *The Atlantic* 1. travnja 2022., dostupno na: <https://www.theatlantic.com/books/archive/2022/04/margaret-atwood-hitchens-prize-speech/629443/>.
- Bacon, Francis, *Novi organon*, prev. V. Sonnenfeld, Naprijed, Zagreb, 1986. § 46, str. 49.
- Bacon, Francis, *New Atlantis and The Great Instauration*, red. Jerry Weinberger, Wiley Blackwell, Malden MA/Oxford, 2017.